

5. TOKAT SEMPOZYUMU

14-15-16 Ekim 2022

B İ L D İ R İ L E R

CİLT II

EDİTÖR
COŞKUN YILMAZ

USKUDAR
BELEDİYESİ

5. TOKAT SEMPOZYUMU

YAYIN KURULU
MEHMET ÂKİF AYDIN
COŞKUN YILMAZ
ERHAN AFYONCU
MAHMUT AK
UĞUR DEMİR

FOTOĞRAF
TOKAT VALİLİĞİ
TOKAT BELEDİYESİ
HASAN ERDEM ARŞİVİ
MÜELLİFLER

TASARIM VE UYGULAMA
BÜLENT AVNAMAK
SMEY

BASKI ve CİLT
FC REKLAM
Aydıntepe Mahallesi Coşkun Sokak No: 24
Tuzla / İstanbul

ISBN: 978-975-7328-90-2 (Tk)
978-975-7328-92-6 (2. Cilt)
İstanbul, Ekim 2023

Kitabın telif hakları Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'ne aittir, tamamı veya bir kısmı izinsiz basılamaz, çoğaltılamaz, kaynak gösterilmeden iktibas yapılamaz.

TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Taşlıçiftlik Yerleşkesi, 60250
MERKEZ/TOKAT
Tel: 0356 252 16 16 • Faks: 0356 252 16 25

Sabûhî Ahmet Dede'nin İhtiyârât-ı Mesnevî'sinde Ayetlere Getirdiği İşârî Yorumlar

DOÇ. DR. AHMET ÖZDEMİR
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Giriş

Bu tebliğimizde Tokatlı bir mutasavvıf alim olan ve ele aldığı her konuda ayetleri referans gösteren Sabûhî Ahmet Dede'nin ayetlere getirdiği işârî yorumlara değineceğiz. Hayatıyla ilgili kısa bir bilgi vermek gerekirse Sabûhî Ahmet Dede, 17. yüzyılda yaşamış Mevlevî şeyhlerinden birisidir. Aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi olarak da bilinmektedir. Önceleri Bektaşilik anlayışını benimsemişken daha sonra Konya'ya gitmek suretiyle Mevlevî olmuştur. Orada Mevlevî dedeliği de yapmıştır. Mevlevîliğinin yanı sıra Ekberî irfan geleneğinin¹ de 17. yüzyılda önemli bir temsilcisi olmuştur. Daha sonraki dönemlerde yaşamış olan Mevlevîleri ve diğer sûfîleri de etkilemiş² ve bu alanın öncülerinden kabul edilmiştir.

İhtiyarat-ı Mesnevî adlı eserinde Mesnevî'de yer alan beyitleri şerh etmiştir. Bu çerçevede beyitlerin sadece zahiri anlamlarını açıklamakla kalmamış, onların işârî yorumlarına da yer vermiştir. Bu yorumlarını çoğu zaman şiirle desteklediği de görülmüştür. Müritleri tarafından anlaşılması güç beyitleri seçip şerh etmesi³ de bu alandaki yetkinliğini gösterme amacına yönelik bir çaba olarak görülebilir. Tebliğimizle alakalı olan kısım ise bu çalışmada ayetlere getirdiği işârî yorumlar olacaktır. İmkânlar ölçüsünde bu konuda onun tefsir anlayışı hakkında genel bir kanaat oluşturacak şekilde ayet yorumlarına yer verilecektir.

1 Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye (ö. 638/1240) nisbet edilen tasavvufî ve fikrî bir hareket.

2 Müzekkir Kızılkaya, "Sabûhî Ahmed Dede'nin İhtiyârât-ı Sâbuhi Adlı Mesnevi Şerhi", *AKADEMİKAR*, Sayı 6 (2019), s. 128.

3 Enver Bayram-Müzekkir Kızılkaya, "Sabûhî Ahmed Dede'nin İhtiyârât-ı Mesnevî'sinde İşârî Tefsir Örnekleri", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi]*, Sayı 50 (2020), s. 28.

Allah (cc)

Allah'ı Teşbih ve Tecsimden Uzak Kılmak

Kur'an'daki birçok ayette Allah'ın sıfatlarından bahsedilmektedir. Onlardan bir kısmında Allah'a, el, yüz gibi yarattıklarında olan bazı organların isnat edilmesi söz konusudur. İlgili ayetlerden bir kısmı şu şekildedir: “*Yahudiler, Allah'ın eli bağıdır (sıkıdır) , dediler...*”⁴ “*...Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir...*”⁵ Buna mukabil bir ayette “*...O'nun benzeri hiçbir şey yoktur...*”⁶ buyrulmaktadır. Bu gerçeklikten hareketle İslam alimleri, teşbih ve tecsime düşmeme adına Allah'ı yarattıklarına benzetmekten kaçınmışlardır.

Sabûhî Ahmet Dede de bu son ayete dikkati çekmektedir. Ona göre Allah'a ait bazı özelliklerden bahseden ayetler kişiyi teşbih ve tecsime götürecektir. Bununla birlikte müşid, bu konuda söz söyleme hakkına sahiptir. Çünkü onların konuştukları, diğer insanlarınki gibi kitaplarda yazılan bilgiler değildir. Onlar, kalpten kalbe ulaşan sözler söylerler. O nedenle onların sözlerine karşı çıkmak caiz değildir. Bu kişilerin sırlarına diğer insanlar vakıf olamazlar. Onların bazı sözleri de bu nedenle anlaşılır.⁷

Anlaşılan odur ki Sabûhî Ahmet Dede'ye göre müşid-i kamiller, Allah'ın seçtiği kullar olup diğer insanların bilmediği ledün ilmine sahiptirler. O nedenle kendilerine böyle bir bilgi verilen kişilerin hata yapmaları beklenemez.

Allah'ın Vahyetmesi

Kur'an'da vahyin çeşitli anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Bunlardan bir tanesi de bal arısına yapılan vahiydir. İlgili ayet şu şekildedir: “*Rabbin bal arısına: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin.*”⁸ Bu ayetteki vahiy, müfessirler tarafından, bahsi geçen yerlerde bal yapmaları bilgisini onların kalplerine onlar farkında olmadan atılması anlamında değerlendirilmiştir.⁹

4 Mâide 5/64.

5 Fetih 48/10.

6 Şûrâ 42/11.

7 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât-ı Sabûhî*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü.T1495, II, 117/b.

8 Nahl 16/68.

9 Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, thk. Halil İbrahim Kaçar, muraca'a Bekir Topaloğlu, İstanbul 2006, VIII, 140.

Sabûhî Ahmed Dede, bu ayet bağlamında bir kıyaslama yapmaktadır. Ona göre eğer ki bir hayvan Allah'tan vahiy alabiliyorsa eşrefi mahlukat olarak yaratılan insan neden Allah'tan vahiy ve ilham almasın. O, ayrıca insanın sorumluluğunun gereği olarak bir hususa daha dikkat çekmektedir. O da nasıl ki arı Allah'ın vahyine göre hareket ediyorsa insan da kendisine kolaylaştırılmış olan İslam'ın yoluna uymak ve Rabbine boyun eğmek zorundadır.¹⁰

Sabûhî Ahmed Dede'nin, bu değerlendirmesinde insanı hak ve sorumlulukları bağlamında ela aldığı görülmektedir. O da şudur ki Allah, insanı nasıl ki en güzel niteliklerle yarattıysa ondan bunun karşılığını istemektedir. Bu da insanın, hayatının merkezine Allah'a kulluğu yerleştirmesidir. Öte yandan üstün bir varlığa boyun eğme inancı insanın yapısına adeta ilham edilmiş bir hakikattir. İnsan ise, bu hakikati bulma ve ona karşı sorumluluğunu yerine getirme noktasında bir gayret göstermek durumundadır.

Fiillerin Allah'a İsnadı

Kur'an'da bazı ayetlerde insanların yaptığı birtakım fiilleri Allah kendine isnat etmiştir. Görünüşte o fiiller, insan eliyle gerçekleşmektedir. O ayetlerden biri şu şekildedir: “(Savaşa) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı (onu)...”¹¹ Müfessirler, bu ayetteki Allah'a isnat edilen fiilin gerekçesini, fiillerin Allah tarafından yaratılmasına bağlamışlardır. Ayet, kazanılan zaferlerin, sadece insan gücüyle değil Allah'ın yardımıyla gerçekleştiğine de bir işaret olarak görülmüştür.¹²

Sâbûhî Ahmed Dede ise, bu ayet bağlamında görüşünü ortaya koyarken Allah'ın, hükmünü, enbiya ve evliya üzerinden icra ettiğini söylemiştir. Yani Allah, gücünü onlar vasıtasıyla ortaya koymaktadır. O nedenle tevhid ehli, yeryüzündeki alet olanlara itibar etmezler. Asıl tasarruf sahibi sultana (Allah'a) bakarlar.¹³

Onun bu yaklaşımında da yine kulların gerçekleştirdiği eylemlerde onlara bu tasarruf gücünü verenin Allah olduğuna vurgu yapıldığı görülmektedir. Onun üzerinde durduğu husus kulun, haddini bilerek kibirlenmekten uzak durması

10 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, V, 267/b.

11 Enfâl 8/17.

12 Ebû'l-Fidâ' İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, thk. Muştafâ es-Seyyid Muhammed v.d., Kahire/Gize 2000, VII, 40.

13 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, IV, 235/b.

ve kendisine bu gücü kuvveti ve zaferleri veren yaratıcısını unutmamasıdır. Peygamberlerle birlikte veli kulları da zikretmesi, onları peygamberlerin varisleri olarak görmesinden kaynaklanıyor gibidir.

Peygamberler

Hız. İbrahim'in Allah'ı Arayışı

Kur'an'da Hız. İbrahim kıssası geniş yer kaplamaktadır. Onlardan bir tanesi Hız. İbrahim'in bazı gök cisimlerinden hareketle Rabbini arayışını anlatmaktadır. Bu anlatımda dünyadan görünüşü itibariyle küçükten büyüğe doğru bir sıralanış söz konusudur. Önce yıldızlar, sonra ay, sonra da güneş. Hız. İbrahim'in toplumunun taptığı putlar dikkate alındığında onlar, bu gök cisimlerine göre hem ebat hem de işlev olarak çok basit kaçmaktadır. Adeta toplumundaki putperestlere bu gerçeklikten hareketle akıllarını kullanmalarını öğütlemektedir. Müfessirlerin kanaati de bu yöndedir.¹⁴

Sabûhî Ahmet Dede ise, Hız. İbrahim'in Allah'ı arayışıyla ilgili olarak konunun geçtiği ayetlerin¹⁵ tefsiri bağlamında önce Mevlana'dan nakille şu ifadelere yer vermektedir: “*Ey gerçek hak yolcusu! Delilsiz olarak bir şeyin peşine düşme. Gönül aldatici şekli unsurlara aldanma. Zira hak yoluna muhalif her neye gönlünü kaptırırsan o şey senin putun olur ve azgın eşkıya gibi seni doğru yoldan uzaklaştırır*”. Devamında ise kendi görüşünü beyan ederek “*Sen Hız. İbrahim gibi “Bataneları sevmem” de. Ayrıca Hak'tan başkasının sevgisini gönlünden çıkar*”¹⁶ ifadelerini kullanmıştır.

Sabûhî Ahmet Dede'nin “*Hak'tan başkasının sevgisini gönlünden çıkarmak*” ifadesi tasavvufta önemli temel ilkelerdendir.¹⁷ Onun bu yaklaşımında, Allah sevgisine engel teşkil edecek bütün unsurlardan kalbi arındırmak önem arz etmektedir. Kişi, bu sevgiye engel olacak tüm dünyevi zevklerden arındığında ancak gerçek sevgiye ulaşacaktır. İnsanların değer verdiği, sevgi ve saygıda aşırı gittiği nesnelere, bazı dönemlerde Yüce Yaratıcının önüne geçmiştir. Hız. İbrahim'in bu

14 Nâsîrüddîn Beyzâvî, *Envârü'l-tenzîl ve esrârü'l-te'vîl*, thk. Muhammed Subhî Hasen Hallâk, Muhammed Aşmed el-Etraş, Beyrut 2000, I, 500; Ebüssuûd Efendi, *Irşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm*, thk. Abdulkâdir Aşmed Atâ' Riyad ts., II,236.

15 En'âm 6/75-79.

16 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, I, 36/b.

17 Mehmet Necmeddin Bardakçı, *İslam Tasavvuf Düşüncesinin Teşekkülü*, İstanbul 2020, s. 494-495.

arayışında da aynı durum söz konusudur. Hz. İbrahim, burada toplumunun değer verdiği putlardan daha değerlisi olan devasa gök cisimlerinin dahi Allah'ın büyüklüğü karşısındaki acizliğini ortaya koymaya çalışmıştır.

Hız. Musa'nın Allah'ı Görmek İstemesi

Allah'ın dünya gözıyla görülüp görülmeyeceği hep tartışma konusu olmuştur. Hz. Peygamber'in Miraç'ta O'nu görüp görmediği ise net değildir. Bu bağlamda Hz. Musa'nın Allah'ı görmek istemesiyle ilgili bir ayette şöyle buyrulmaktadır: “Musa tayin ettiğimiz vakitte (Tur'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca «Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!» dedi. (Rabbi): «Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de beni göreceksin!» buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Musa da baygın düştü. Aylınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim.”¹⁸ Bazı müfessirler, Hz. Musa'nın, toplumunun Allah'ı görmek istemesi nedeniyle böyle bir talepte bulunduğu veya Allah'ı değil de O'nun mucizelerini görmek istediği şeklinde yorumları aktarmışlardır ki bu düşünceler o müfessirler nezdinde geçersizdir. Ayrıca Allah'ın görülmesi imkânsız olsaydı bir peygamber böyle bir talepte bulunmazdı, demişlerdir.¹⁹ Bunu, dünyada Allah'ın görülmesinin mümkün olmadığı ama ahirette cennette görüleceği şeklinde anlamak daha doğru olacaktır.

Sabûhî Ahmet Dede, bu ayeti tefsir mahiyetinde tasavvufta yer alan raks ve devrâna atıfta bulunmak suretiyle bir izahta bulunmuştur. Ona göre Hz. Musa, kendinden geçmiş sufi gibi Allah aşkıyla dolu olduğu için Allah'ı görmek istemiş, O'nun dağa tecellisini gördüğü zaman da kendinden geçip raks eylemiştir.²⁰ Elbette ki onun bu değerlendirmesi, tasavvuf ehlindeki cezbe halinin son noktasını ifade etmektedir. O da kalbindeki Allah sevgisi dolup taşan ve bunu kontrol edemeyen tasavvuf ehlinin adeta kendisini kaybedip ilginç hareketler yapması şeklinde tezahür etmesidir. Hz. Musa'nın talebini bu anlamda düşünmek mümkün olmakla birlikte merakını giderme şeklinde anlamak da yüksek ihtimal olarak gözükmemektedir.

18 A'râf 7/143.

19 Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, VI, 47.

20 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, I, 25/b-26/a.

Hız. Peygamber'in Konuştuklarının Vahiy Olması

Kur'an'da Hz. Peygamber'in hevasından konuşmadığı, konuştuğu kelamın vahiy olduğundan bahsedilmektedir. O ayet şu şekildedir: “*O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir.*”²¹ Bazı müfessirler bu ayeti, Hz. Peygamber, bazı konularda ictihad yapmış olsa dahi bunun dayanağının heva ve hevesleri değil vahiy olduğu şeklinde açıklamışlardır.²² Doğrusu da budur ki Hz. Peygamber, din adına konuşuyorsa onun mutlaka ilahi kaynaklı olması gerekir. Bu ya doğrudan bir vahiy ya da vahiy kaynaklı bir görüştür.

Sabūhī Ahmed Dede, Hz. Peygamber'e vahiy olunduğu gibi evliyaya ve meşayiha da kalben vahiy gerçekleştiği kanaatinde dir. Onlara gelen vahyin bir melek vasıtasıyla olmadığını, bizzat Allah'ın, đrenci mesabesindeki bu kişilerin kalbine bir đretmen edasıyla bildireceğini bildirdiğini söylemiştir. Yani ona göre mürşidin sözleri kendisine ait olmayıp ilahi kelamın bir tezahürüdür.²³ Dođrusu o, evliyanın da ilim ve amel yönünden Hz. Peygamber'in varisleri olduğu için bu ayetten hissedar olduklarını düşünmektedir.²⁴

Onun bu görüşü, tasavvuf önderlerinin, söylemleriyle ilahi çizginin dışına ıkmadıklarına bir işaret olarak düşünülebilir. İlahi bilgi kaynaklarından bir tanesinin de ilham olduğunu düşündüğümüzde onun vahiy olarak dile getirdiği bilginin bu yolla elde edilmiş olan bilgi olduğunu söylemek yanlış olmaz. Neticede o da bir nevi vahiy gibidir. Ayrıca ilhamı alan kişinin peygamber olması da gerekmez. Bununla birlikte onun bu değerlendirmesini, mürşidin de peygamber gibi günahsız olduğu şeklinde anlamak çok yanlış bir çıkarım olacaktır.

Kur'an

Kur'an Okunduğu Zaman Onun Dinlenmesi

Allah kelamı olan Kur'an'ın sessiz bir şekilde dinlenmesi ondan istifade etme adına bir zorunluluktur. Zaruret olmadığı sürece Kur'an okunurken konuşmak hem onu anlama noktasında bir eksiklik olacak hem de Kur'an'a saygısızlık olarak al-

21 Necm 53/4.

22 Ebū'l-Kâsım ez-Zemařeri, *el-Keřřaf 'an hakā'iki gavāmizi't-tenzil ve 'uyūni'l-ekāvil fi vücihi'l-te'vil*, thk. 'Ādil Ahmed 'Abdulmevcūd - 'Alī Muhammed Mu'avvađ, Riyad 1998, V, 636.

23 Sabūhī Ahmed Dede, *İhtiyārāt*, V, 270/b.

24 Sabūhī Ahmed Dede, *İhtiyārāt*, I, 17/b.

gilanacaktır. Bu gerçeğin anlatıldığı ayette “*Kur’an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.*”²⁵ buyrulmaktadır. Bazı müfessirler, buradaki hitabın bağlamı dikkate alındığında inkarcılara yönelik olduğu, onu insanların dinlemesine engel olmak için gürültü çıkarmak suretiyle bu amaçlarını gerçekleştirmeye çalıştıkları, oysa o dikkatli bir şekilde dinlenip düşünüldüğü oranda ondan istifade etmenin mümkün olacağını, söylemişlerdir.²⁶ Bu doğru olmakla birlikte hitabın Müslümanlara da olduğu, inandıkları kitabı anlamaları için onu dikkatli bir şekilde dinlemelerine yönelik bir uyarı olduğu da bir gerçektir.

Sabûhî Ahmet Dede, bu ayeti, tarikat şeyhi olan mürşidin sohbeti bağlamında da değerlendirmeyi tercih etmiştir. Ona göre nasıl ki ilahi kelam okunurken sessiz bir şekilde onu dinlemek gerekiyorsa mürşidin sohbetini dinlemek de aynı şekilde vaciptir. Çünkü o da insanlara öğüt ve nasihatte bulunmakta, doğru olan şeyleri hatırlatmaktadır.²⁷

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi kendisi, mürşidin sözlerinin de ilahi kaynaklı bir vahiy olduğunu söylemişti. Bu ifadesini o değerlendirmesi bağlamında düşündüğümüzde kendi içerisinde bir tutarlılık söz konusudur. O nedenle Sabûhî Ahmet Dede’ye göre onun konuştukları da vahiy olduğuna göre onları sessiz bir şekilde dinlemek gereklidir. Burada aynı zamanda mürşide karşı saygıya da vurgu yaptığı söylenebilir. Çünkü mürşid konuşurken gürültü yapmak ona karşı bir saygısızlık olacaktır.

Kıssalar

İsrailoğullarına “Kendinizi Öldürün” Fermanı

Kur’an’da İsrailoğullarının, Allah’a isyan boyutuna varacak şekilde olumsuz davranışlarından ve bunun bir sonucu olarak lanetlenmelerinden, dünya ve ahirette cezalandırılmalarından bahsedilmektedir. Onlara verilen cezalardan bir tanesi de “*Musa kavmine demişti ki: Ey kavmim! Şüphesiz siz, buzağıyı (tanrı) edinmekle kendinize kötülük ettiniz. Onun için Yaradanınıza tevbe edin de nefislerinizi (kötü duygularınızı) öldürün. Öyle yapmanız Yaratıcınızın katında sizin için daha iyidir. Böylece Allah tövbenizi kabul etmiş olur. Çünkü acıyıp tövbeleri kabul eden ancak O’dur.*”²⁸ ayetinde geçtiği üzere “*kendinizi öldürün*” fermanında yer almak-

25 A'râf 7/204.

26 Ebû'l-A'la el-Mevdûdî, *Te'fihimü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî, İstanbul 1995, II, 133.

27 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, I, 10/b.

28 Bakara 2/54.

tadır. Ayet tercüme edilirken kendiniz yerine “nefsiniz” gibi başka kelimeler de kullanılmıştır. Bu ayet müfessirler tarafından “*Buzağıya tapmayanlar, tapanları öldürsün.*”²⁹ şeklinde de anlaşılmıştır. Ayetin bu değerlendirmesi, irtidat eden, dinden çıkan bir kişinin öldürülmesiyle alakalı olarak da düşünülebilir. Çünkü irtidat eden bir kişinin öldürüleceği müfessirler tarafından da dile getirilmiştir.³⁰ Diğer taraftan öldürülmeyi gerektiren irtidat hareketinin, basit ve bireysel bir din değiştirme hadisesi için değil, siyasi ve ideolojik amaçlarla, kurulu düzene başkaldırıp isyan etme, kamu düzenini bozma, düşmanla iş birliği yapma ve dahası düşmanla beraber hareket edip Müslümanlarla savaşıma olduğu özellikle son dönemlerde sıkça dile getirilir olmuştur.³¹

Sabûhî Ahmet Dede ise, bu ayetteki “*kendinizi öldürün*” ifadesini manevi boyutuyla değerlendirmiştir. Malumdur ki tasavvufta nefse hakim olmak, onu dizginlemek büyük önem arz etmektedir. O da bu duruma istinaden ayetteki bu kısım hakkında nefsi öldürmek, şehveti kırmak, tövbe etmek suretiyle Allah’a yönelmek ifadelerini kullanıp dünyada nefesine eziyet etmeyen ahirette cennetten mahrum kalacağını, ayrıca ayetin sadece İsrailoğulları ile ilgili olmadığını, herkesi kapsadığını söylemiştir.³² Onun bu değerlendirmesi, ayetin zahirinden ziyade bâtını manasına önem verdiğini göstermektedir. Tabii ki böyle bir anlamın verilmesi de mümkündür. Fakat ayet sanki İsrailoğullarının, azgınlıklarının cezasını bu dünyada da çekmelerine işaret etmektedir. Bununla birlikte ayeti herkese hitap eder şekilde düşündüğümüzde Sabûhî Ahmet Dede’nin yorumu daha tercihe şayan gözükmektedir. Çünkü Kur’an’daki her ayetin, inananları ilgilendiren bir tarafı vardır.

Dünyevî-Uhrevî Konular

Bu Dünyada Kör Olanın Ahirette de Kör Olması

Kur’an, hidayetten uzak insanların, İslam’ı kabul etmemekle büyük bir körlük yaşadığını haber vermektedir. Onlar, dünyada iken maddi anlamda görüyor olsalar da hakikati görmekten uzak bir yaşam sürmektedirler. Konuyla ilgili ayetlerden biri şu şekildedir: “*Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.*”³³ Müfessirler de bu ayeti, kalbin körlüğü olarak anlamış,

29 Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmi’u l-beyân ‘an te’vîli âyi l-Kur’ân*, thk. Abdullâh b. ‘Abdulmuhsin et-Turkî, Kahire 2001, I, 680.

30 Muhammed Tâhir İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve t-tenvîr*, Tunus 1984, II, 335.

31 Ali Toksarı, “Din ve Vicdan Özgürlüğü Bağlamında Kitap ve Sünnete Göre Mürtedde Yapılması Gereken Muamele”, *Bilimname*, VII/19 (2010), 60.

32 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, I, 31/b.

33 İsrâ 17/72.

dünyada Allah'ın nimetlerini görmeyip nankörlük eden kişinin ahirete inanmasının beklenemeyeceği, sapkın yollara gireceği, ahirette de cenneti göremeyeceği şeklinde yorumlamışlardır.³⁴ Yani dünyadaki görmeyi mecazi, ahiretteki görmeyi ise hakiki anlamda düşünmüşlerdir.

Sabûhî Ahmet Dede, ayeti, mürşide itaat etmek bağlamında değerlendirmiştir. Ona göre mürşide bağlı olmak cihat olarak değerlendirilmektedir. O nedenle bir kişi, hakikate ulaşıncaya, yani gözü açılıncaya kadar mürşidin söylediklerine itaat etmelidir. Riyazet ve ibadete sabırla devam etmelidir. Kişi böyle yaptığı zaman Allah, onun gözlerini nurlandıracaktır. Çünkü sabır, zorlukları açan bir anahattir. Aslında bir kişi doğuştan manen kör değildir. O nedenle mürşide hizmet etmekle kişi bu manevi körlükten kurtulacaktır.³⁵

Sabûhî Ahmet Dede'nin bu değerlendirmesi, insanlara dünyadaki Allah'ın nimetlerini hatırlatma noktasında Mürşide yüklemiş olduğu sorumluluğu ortaya koymaktadır. Ona göre Mürşit, kendisine itaat edildiği zaman hakikatin önündeki perdeyi açacak bir görevi icra etmektedir. O, bu yolun çok zorlu olacağını hatırlatır mahiyette sabra da vurgu yapmaktadır. Hıristiyanlardaki "aslî günah" anlayışına da onun bu değerlendirmesinde bir reddiyesi söz konusudur.

Geçmişte Haklarında iyilik Takdir Edilenler

Kur'an'da, iyi bir kul olmaya çalışanlar için vaat edilen ahiret nimetlerinin yer aldığı ayetler mevcuttur. Bu da Allah'ın rızası ve cennettir. Bu vaadi hatırlatan bir ayet şu şekildedir: "*Tarafımızdan kendilerine güzel âkıbet takdir edilmiş olanlara gelince, işte bunlar cehennemden uzak tutulurlar.*"³⁶ Bu ayeti müfessirler, aynı surenin 98. ayeti³⁷ yani müşriklerin iddialarının çürütülmesi bağlamında değerlendirmişler ve ancak kendilerine tapınılmasını isteyenlerin cehenneme gireceklerine dair Hz. Peygamber'den bir rivayet nakletmişlerdir.³⁸

Sabûhî Ahmet Dede, bu ayeti, Allah'ın veli kulları bağlamında değerlendirmiştir. Ona göre, bir kimse hakkında Allah'ın vaatle bulunmuş olması onun velayetinin

34 Faḥruddîn er-Râzî, *Mefâtiḥu'l-gayb*, Beyrut 1981, XXI, 19-20.

35 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, II, 119/a.

36 Enbiyâ 21/101.

37 "Siz ve Allah'ın dışında taptığınız şeyler cehennem yakıtıdır. Siz oraya gireceksiniz."

38 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, IX, 452.

ortaya çıkmasına sebeptir. Yani kendilerine değer verileceği ve yardım edileceği söylenen herkes bir nevi velayet makamına ulaşmış olacaktır.³⁹ Allah'ın veli yani sevdiği kulu olmak kulluk sorumluluğunu yerine getiren her müslüman için geçerlidir. Bu dereceye ise ancak "takva ehli" olmakla ulaşılabılır. Onun buradaki değerdendirilmesi ise daha çok tasavvufi anlamda önderlik eden kişilere yönelik bir iltifat olarak anlaşılmaktadır.

İnsan

İnsanın En Güzel Şekilde Yaratılması

Kur'an'da insanın cahil, zalim, sabırsız oluşu gibi birçok olumsuz kişilik özelliklerinin yanı sıra en güzel şekilde yaratıldığından bahsedilmektedir. Bu güzel yaratılış sadece şeklen değil ruhen de diğer varlıklar arasındaki bir ayrıcalığı ifade etmektedir. İlgili ayet şu şekildedir: "*Biz insanı en güzel biçimde yarattık.*"⁴⁰ Müfessirler, bu ayeti, insanın itidalli, dengeli bir şekilde yaratılması, ayakta durabilmesi, organlarının düzgün olması, şeklinin güzelliği, diğer varlıkların özelliklerini bünyesinde barındırması⁴¹ tarzında yorumlamışlardır.

Sabûhî Ahmet Dede, önce insanın en güzel ve dengeli bir şekilde yaratıldığından bahsetmektedir. Sonrasında ise, kişi, Allah'ı yüceltmek için bir çaba içerisine girerse Allah'ın, onların kalp gözlerini açacağını ve bu sayede kişinin, gaybı müşahede etme yeteneğine kavuşacağını dile getirmektedir.⁴² Oysa gaybı Allah'tan başkasının bilemeyeceğine dair birçok ayet⁴³ bulunmaktadır. Fakat o, muhtemelen daha önce geçtiği üzere mürşid-i kamillerin de Allah'tan vahiy aldıklarını iddia ettiği için onlara Allah tarafından bazı gaybî konuların bildirildiği kanaatini taşımaktadır.

İnsanın Önyargıları

Kur'an'da, inkarcı kesimden bahsederken onların hakkı kabul etme noktasındaki inatlarını ve şartlanmışlıklarını anlatmak üzere bazı benzetmeler yapılır. Konuy-

39 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, II, 120/b.

40 Tin 95/4.

41 Zemahşeri, *el-Keşşâf*, VI, 401; Beyzâvî, *Envârü'l-tenzil*, III, 549.

42 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, VI, 300/a.

43 Bkz. En'âm 6/59; Cin 72/26.

la ilgili bir ayet şu şekildedir: “Önlerinden bir set ve arkalarından bir set çektik de onları kapattık, artık göremezler.”⁴⁴ Müfessirlerden bir kısmı bu ayeti, inkarcıların, azgınlık ve cahillik çukurunda debelenmeleri, İslam'ın hak olduğuna dair delilleri ve ayetleri görmekten mahrum olmaları, şeklinde değerlendirmişlerdir.⁴⁵ Yani set çekme fiili her ne kadar Allah'a izafe edilmiş olsa da aslında inkarcılar, hakikat ile aralarına kendileri bir duvar örmektedirler.

Sabûhî Ahmed Dede, bu ayeti tefsir ederken, inkarcıların bu önyargılı davranışları ile nefsin istekleri arasında bir bağ kurmuştur. Ona göre nefis, şeytanın Allah'tan süre istemesi gibi “(İblis:) Rabbim! Öyle ise, (varlıkların) tekrar dirileceği güne kadar bana mühlet ver, dedi.”⁴⁶ her zaman uzun bir ömür talebinde bulunmaktadır.⁴⁷ Kanaatimizce onun ifade etmek istediği şey, insan, sürekli talepte bulunur ama bunun karşılığında kendisi bir sorumluluk altına girmek istemez. Hep alan taraf olmak ister. Uzun ömür talep etmesi de ahiret inancı olmayanlar için dünyada geçirilen her bir zaman dilimini değerli görmelerindedir.

İnsanın Huzura Kavuşturulması

Zorluklarla dolu olan imtihan dünyasının sıkıntılarını yok edecek ve insanı rahatlatacak olan yine Allah'tır. Çünkü mutluluk mal ile, mülk ve makam ile olacak bir şey değildir. Mutluluk insanın içindedir. Bu gerçeği hatırlatan bir ayet meali şu şekildedir: “Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?”⁴⁸ Müfessirlerden bir kısmı bu ayeti, kişinin göğsünün İslam'a açılması, onu kabule uygun hale getirmesi, insanlar iman etmiyor diye Hz. Peygamber'in üzüntüsünün bertaraf edilmesi, onun kalbini ilim ve hikmetle doldurması,⁴⁹ şeklinde yorumlamışlardır.

Sabûhî Ahmed Dede, bu ayeti, tasavvuf ehli bağlamında tefsir etmeyi tercih etmiştir. Şöyle ki ona göre, tasavvuf yoluna girmiş olan her kişi, ayette belirtilen bu mertebeye ulaşmış demektir. Bu yola giren kişinin göğsü ilahi bilginin nuruyla dolar ve rahatlar. Bunun neticesinde Allah'a itaatkâr bir kul haline dönüşür. Ay-

44 Yâsîn 36/9.

45 Ebüssuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm*, IV, 494.

46 Hicr 15/36.

47 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, V, 261/a.

48 İnşirâh 94/1.

49 Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, XVII, 299-301.

rıca izzetli, şerefli bir kişilik de kazanmış olur.⁵⁰ Onun bu değerlendirmesi, müfessirlerin, Hz. Peygamber eksenindeki değerlendirmelerinin, onun ümmetine de yansması bağlamında düşünülebilir. O, hakikate ulaştıracak yöntemi tasavvuf yoluna girmek olarak gördüğü için Allah'ın vaat ettiği bu rahatlamayı tasavvuf ehli için bir lütuf olarak görmektedir.

Toplum

Toplumsal Değişim

Kur'an'da toplumsal değişimin dinamiklerinden bahsedildiğini görmekteyiz. Bu değişimde temel unsur, insanın yapısında meydana gelecek değişimdir. Bu olmadan bir toplumun değişmesi mümkün değildir. Konuyla ilgili bir ayette Allah şöyle buyurmaktadır: “...*Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirmeye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez...*”⁵¹ Tefsirlerde de insanların davranışlarındaki değişim neticesinde bir toplumda değişimin meydana geleceği vurgusu hakimdir. Yani Allah, bir toplumun huzurlu yapısını ve verdiği nimetleri, onlar, zulmetmek, başkalarına karşı haddi aşmak gibi olumsuz yönde bir değişim meydana getirmediikleri sürece değiştirmez.⁵² Elbette ki bunun tersi de mümkündür.

Sabûhî Ahmed Dede, bu ayeti tefsir ederken, Hz. Peygamber'den nakledilen bir rivayete yer vermiştir. O rivayet şu şekildedir: “*Bir kul kırk gün ihlâsla amel ederse, hikmet pınarları kalbinden diline dökülür.*”⁵³ Devamında ise bir kimse kalp, niyet ve amel olarak kırk gün Allah için ihlaslı kalsa, onun üzerine kırk gün hikmet çeşmelerinin akacağını ve bu bereketin onun kalbinden diline döküleceğini dile getirmektedir.⁵⁴ Onun bu değerlendirmesi, toplumsal değişimin fert fert kişilerin değişmesi neticesinde gerçekleşeceği görüşünü ortaya koymaktadır. Bu, olumlu anlamda olabileceği gibi olumsuz manada gerçekleşmesi de mümkündür. Sabûhî Ahmed Dede, olumlu değişimi ortaya koymak için bir çıkarımda bulunmuştur. Bunun nasıl olacağını ise önce değişim noktasında kararlı olmak sonra da buna sabırla devam etmek şeklinde özetlemiştir.

50 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, V, 265/a.

51 Ra'd 13/11.

52 Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, XIII, 471.

53 Ebu Nuaym, *Hilyetü'l-Evliya*, V, 189

54 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, IV, 236/b.

Mal ve Evlatların Fitne Olarak Nitelendirilmesi

Dünya hayatının, ahirete hazırlık anlamında bir imtihan yeri olduğu malumdur. Kur'an'da bazı ayetlerde, dünyada kişi için öneminin fazla olması hasebiyle malların ve evlatların en büyük imtihan sebeplerinden olduğu anlatılmaktadır. O ayetlerden bir tanesi şu şekildedir: “*Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için bir imtihandır. Büyük mükâfat ise Allah'ın yanındadır.*”⁵⁵ Çocuklar, müfessirler tarafından, Allah'ın hakkı olan şeyleri vermeye engel oldukları için “*itaatlerin içerisindeki kurtçuklar*” olarak nitelendirilmiştir. Bu ikisinden kendisini korumak değil saptırmalarından korumak tavsiye edilmiştir.⁵⁶

Sabûhî Ahmet Dede, bu ayetin tefsiri mahiyetinde Hz. Peygamber'den bir rivayet nakletmiştir. O rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “*Allah ile birlikte oturmak isteyen tasavvuf ehliyle otursun.*” Devamında Mevlana'dan nakille hak yoluna girmenin, Allah'a kavuşmanın kolay olmayacağı, bunun, ibadete devam etmek, şehveti ve yakınlarını terk etmek anlamına gelen halvetle gerçekleşeceğini söylemektedir.⁵⁷ Anlaşılan odur ki ona göre mal ve evlat, kişinin, onları terk edip Allah ile yalnız kalmasına engel olacak en büyük engellerdendir. Çünkü kişinin, bu ikisine olan sevgisi ve bağlılığı çok fazladır. O nedenle onlarla olan meşguliyeti çoğu zaman kişiyi daha fazla ibadet yapmaktan alıkoymaktadır.

Güzel Ahlak

Hüsnü Zanna Sahip Olmak

Kur'an'da yer alan bazı kelimelerin birden fazla anlamda kullanıldığı görülmektedir. O kelimenin hangi manaya geldiği ise ancak ayetin muhtevası ve siyaki dikkate alınmak suretiyle belirlenebilmektedir. Bu bağlamda düşünecek olursak Kur'an'da bir ayette “zan” kelimesi bilinen anlamından farklı bir manada kullanılmıştır. O ayet şu şekildedir: “*Onlar, kesinlikle Rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini düşünen ve bunu kabullenen kimselerdir.*”⁵⁸ Görülen odur ki kelime burada “inanmak” anlamında kullanılmıştır.

55 Tegâbün 64/15.

56 Muhammed b. Ahmed el- Kurtubî, *el-Câmi' li-Âhkâmî'l-Kur'an*, thk. 'Abdullâh b. 'Abdulmuhsîn et-Turki, Beyrut 2006, XXI, 19-20.

57 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, II, 114/b, 115/a.

58 Bakara 2/46.

Sabûhî Ahmet Dede, müfessirlerden bir kısmının, bu ayeti, “Allah’ın, dua edenlere icabet etmesi” diğer bir kısmının ise, “suizan” bağlamında değerlendirdiğini aktardıktan sonra kendi görüşünü şu şekilde açıklamıştır: “Evliyanın sırlarına vakıf olmak isteyen kimse, hüsnü zan göstermek ve buna gönülden inanmakla sorumludur. Bunu gerçekleştirdiği takdirde talibin gönlüne bir nur şeklinde sultanların (mürşidin) sırları ulaşır.”⁵⁹ Onun burada, müridi eğitme ve güzel ahlak sahibi yapma noktasında bir görevi icra ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü tasavvufun gayesi, ruhu kötü duygulardan arındırmak ve Allah sevgisi ile doldurmaktır.⁶⁰ Hüsnü zannın zıttı olan suizan ise insanlar hakkında önyargılar içermesi ve kötü duyguları barındırması nedeniyle hoş karşılanmamıştır.

Allah’a Yükselen Güzel Söz

Allah katında amellerin makbul olması için bazı şartlar vardır. Bunu söylenen sözler bağlamında değerlendirdiğimizde sözlerin ancak güzel olanlarının Allah katında değerinin olacağı anlaşılacaktır. Konuyla ilgili bir ayet şu şekildedir: “Kim izzet ve şeref istiyor idiyse, bilsin ki, izzet ve şerefin hepsi Allah’ındır. O’na ancak güzel sözler yükselir (ulaşır)...”⁶¹ Güzel sözden kastın tevhid, güzel amel, zikir, dua ve Kur’an olduğuna dair müfessirlerden gelen görüşler vardır. Hatta bu konuda Hz. Peygamber’den bu ayeti açıklar tarzda “Subhanallahu velhamdülillahi vela ilahe illallahu vallahu ekber” ifadesinin yer aldığı bir rivayet de nakledilmiştir.⁶²

Sabûhî Ahmet Dede, bu ayeti tefsir ederken ayette geçen “güzel söz”den kastın ne olduğunu izah etmeye çalışmıştır. Ona göre bu sözden kasıt tasavvufta önemli bir yeri olan “Allah’ı zikretmek ve tesbih etmek”tir.⁶³ Güzel sözün kapsamı çok daha geniş olmakla birlikte onun bu kelimeyi tasavvuf ehlinin günlük olarak tekrar ettikleri zikir ve tesbih bağlamında değerlendirmesi, müridin, bu görevini hatırlatma ve ona devam etme noktasında bir teşvik olarak düşünülebilir. İbadette devamlılık esas olduğu gibi tasavvufta da verilen sorumluluğu düzenli bir şekilde yerine getirmek, tasavvufun öğretilerinden yeterince faydalanmak için gereklidir, denilebilir.

59 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, I, 15/b

60 Süleyman Ateş, *İşâri Tefsir Ekolü*, Ankara 1974, s. 12.

61 Fâtır 35/10.

62 Beyzâvî, *Envârü’l-tenzil*, III, 117.

63 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, I, 43/b.

Kainat

Gök Cisimleri

Kur'an'da ayın, güneşin ve diğer gök cisimlerinin hareketlerinden ve işlevlerinden bahsedilmektedir. O ayetlerden bir tanesi şu şekildedir: “Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O’dur...”⁶⁴ Müfessirlerden bir kısmı, ayette geçen “ziya” ve “nur” kavramlarından her birinin, karanlığın karşıtı olduğunu haber vermektedir. Onlara göre bunların her ikisinde de karanlığı giderme özelliği vardır.⁶⁵

Sâbûhî Ahmed Dede, bu ayeti tefsir ederken güneş ve ayı farklı şekilde yorumlamıştır. Ona göre ayette geçen bu iki cisimden kasıt Hz. Muhammed’dir. Çünkü o, alemlere rahmet olarak gönderilmiştir. Ayrıca onun ümmetinden, insanları irşat eden, hak yola çağıran mürşid-i kamiller de bu kapsama dahildir.⁶⁶ Mecazi anlamda düşünüldüğü zaman böyle bir sonucun çıkması mümkündür. Nasıl ki güneş ve ay yeryüzünü aydınlatıyorsa peygamberler ve diğer salih insanlar da başkalarını aynı şekilde aydınlatmakta, hak yola davet etmekte ve içinde buldukları karanlık alemde çıkarmanın gayreti içerisinde bulunmaktadırlar.

İki Denizin Birbirine Karışmaması

Kur'an'da, Allah'ın yaratma gücüyle alakalı bazı olağanüstü durumlardan bahsedilmektedir. Bunlardan bir tanesi de normal şartlarda birbirinden ayrışması mümkün olmayan suların, yan yana bulunmasına rağmen birbirlerine karışmamasıdır. İlgili ayet şu şekildedir: “İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine geçip karışmazlar.”⁶⁷ Müfessirler, bu durumu Allah'ın büyüklüğünün, gücünün, ilminin ve hikmetinin bir göstergesi olarak değerlendirmişlerdir. Onlara göre suyun özelliği bir arada bulunduğu zaman karışmasıdır. Fakat burada bir ayrışma söz konusudur. Onlar, aradaki engeli de sembolik olarak düşünmektedirler. Burada anlatılmak istenen, tatlı su ile tuzlu suyun birbirine karışmamasıdır.⁶⁸

64 Yûnus 10/5.

65 Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1979, IV, 2672-2673.

66 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, IV, 225/b.

67 Rahmân 55/19-20.

68 İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve t-tenvîr*, XXVII, 249.

Sabûhî Ahmet Dede, bu ayetlerin tefsiri mahiyetinde önce Mevlâna'nın, ayetleri değerlendirmesine yer verir Mevlâna ayetleri şu şekilde açıklar: *“Cehennemlikler ve cennetlikler bir dükkânda otururlar. Aralarında bir perde vardır, birbirlerine karışmazlar. Bir grup cennettedir, bir grup da cehennemdedir.”* Bu değerlendirmesinde Mevlana Şûrâ 42/7 ayetine⁶⁹ atıfta bulunur. Sonra Sabûhî Ahmet Dede, ayetlerle ilgili olarak kendi değerlendirmesini yaparak şöyle der: *“Sen kıyamet günü sevdiğinle beraber olursun. (Acı ve tatlı) iki denizi salıverdi birbirine kavuşuyorlar. Fakat aralarında bir engel vardır, birbirlerine geçip karışmıyorlar. Buradaki tathı sudan kasıt iman ve itikat, acı denizden kasıt ise küfr ve şakavettir. İman ehli ile inkar ehli bir dükkanda birlikte bulunurlar da birbirlerine karışmazlar. Yani iman yönünden, batınları karışmaz.”*⁷⁰ Burada onun işaret ettiği husus, dünyada inananlar ve inanmayanlar beden olarak aynı mekanda bulunsalar dahi inançları farklı olduğu için manen bir birliktelik sergilemeleri, ortak bir hedefe yürüme-leri mümkün değildir. Aralarında sanki koca dağlar varmış gibi ayrı dünyaların insanları görüntüsü verirler. Diğer işaret ettiği husus da kul ile Allah'ın, ahirette vuslatıdır. Bu dünyada kul Allah'ı göremese de ahirette aradaki engeller kalkacak ve sevdiği Rabbine kavuşacaktır.

Sonuç ve Öneriler

Sabûhî Ahmet Dede'nin, tefsirinde peygamberlerin ve veli kulların topluma önderlik etmelerine vurgu yaptığı görülmektedir. Bu anlamda peygamberlere verilen lütuflar bağlamında genellikle Allah'ın veli kullarını da zikretmektedir. Bu da onları, peygamberlerin varisleri görmesinden kaynaklanıyor gibidir.

Mürşid-i kamillerin onun nezdinde üstün bir konumu vardır. Şöyle ki o, mürşidlerin, ledün ilmine sahip oldukları kanaatini taşımaktadır. Hatta Allah'tan vahiy aldıklarını iddia etmektedir. Bu da gösteriyor ki o, mürşidleri, diğer insanlardan üst seviyede ayrıcalıklı bir konumda görmektedir.

Tasavvuf yoluna giren müridin de önemli bir görevi üstlendiği kanaatindedir. Bu bağlamda bazı tasavvufi ilkeleri peygamberlerin davranışlarıyla özdeşleştirdiği de olmuştur. Örneğin Hz. Musa'nın Allah'ı görmek istemesini müridin kendin-

69 “Şehirlerin anası (olan Mekke'de) ve onun çevresinde bulunanları uyarman ve asla şüphe olmayan toplanma günüyle onları korkutman için, sana böyle Arapça bir Kur'an vahyettik. (İnsanların) bir bölümü cennette, bir bölümü de çılgın alevli cehennemdedir.”

70 Sabûhî Ahmed Dede, *İhtiyârât*, I, 34/b, 35/a.

den geçip raks etmesine benzetmiştir. O nedenle peygamberlerin yolunu takip eden müridin eğitimi ve onun güzel ahlak sahibi olmasını temin etme noktasında ahlaki temel ilkelere tefsirinde sık sık vurgu yapmaktadır.

Doğrusu o, yorumlarında genel anlamda insana, yaratıcısına karşı sorumluluklarını hatırlatır bir çizgi takip etmiştir. Bu anlatımını kıssalar konusunda da görmek mümkündür. Mesela kıssalarla ilgili ayetlerde her ne kadar geçmiş ümmetlere yönelik bir anlatım söz konusu olsa da o, bu ümmet için de o ayetlerden ders çıkarmayı ihmal etmemiştir.

Son olarak şunu söyleyebiliriz ki Sabûhî Ahmet Dede'nin tefsir yöntemini anlamak için tasavvuf hakkında genel anlamda da olsa bilgi sahibi olmak kaçınılmazdır. Çünkü onun Kur'an tefsirinde tasavvuf öğretilerine, mürşid ve müridin konumuna ve sorumluluklarına dair izler mevcuttur.